

การสังเคราะห์องค์ความรู้ประวัติศาสตร์รัฐสุพรรณภูมิ จังหวัดสุพรรณบุรี
ด้วยกระบวนการการมีส่วนร่วม

Synthesis of Suphannabhume historical Knowledge in Suphanburi
Province by Participatory Process

ฉันทัส เพียรธรรม¹

บทคัดย่อ

สุพรรณภูมิเป็นชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งนักประวัติศาสตร์เชื่อว่าคือบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ร่วมสมัยสุโขทัย มีที่ตั้งอยู่บริเวณที่ปัจจุบันคือเมืองสุพรรณบุรี รัฐสุพรรณภูมิไม่ได้รับการถูกกล่าวถึงมาก อาจเรียกได้ว่า หายไปจากหน้าประวัติศาสตร์กระแสหลักและการรับรู้ของคนทั่วไป งานวิจัยนี้ได้สำรวจหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับรัฐสุพรรณภูมิ ทั้งเอกสาร โบราณสถาน โบราณวัตถุ จากนั้นได้เชิญผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะครูในโรงเรียนในจังหวัดสุพรรณบุรีที่มีความสนใจ 38 คน มาจัดประชุมกลุ่มย่อย 2 ครั้ง ร่วมกันวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมรัฐสุพรรณภูมิ จากการวิจัยพบว่า สุพรรณภูมิเป็นรัฐที่เกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 จากการเป็นชุมชนทางการค้า แหล่งของป่า แหล่งเพาะปลูก และแหล่งผลิตภาชนะดินเผาบริเวณลุ่มน้ำท่าจีนโดยเป็นพื้นที่ที่เคยถูกทำประโยชน์มาก่อน เอื้อให้ผู้มาใหม่สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้สะดวก รัฐแห่งนี้เติบโตในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ดังปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง และความเจริญขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 จากการปรากฏตัวของผู้นำรัฐคือสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าและเจ้านครอินทร์ ซึ่งต่อมาได้ขยายอำนาจเศรษฐกิจการเมืองไปปกครองกรุงศรีอยุธยา รัฐสุพรรณภูมิมีรูปแบบศิลปกรรมเฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบเจดีย์ที่มีลักษณะสำคัญคือมีส่วนเรือนประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ในผัง 8 เหลี่ยม ต่อมาได้วิวัฒนาการกลายเป็นเจดีย์องค์ระฆังตั้งอยู่ฐาน 8 เหลี่ยมซึ่งเราก็พบเจดีย์ลักษณะนี้ในพระนครศรีอยุธยาจำนวนมาก สอดรับกับพงศาวดารที่ว่ากษัตริย์ราชวงศ์สุพรรณภูมิได้ไปปกครองกรุงศรีอยุธยาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19-21

คำสำคัญ: สังเคราะห์, ประวัติศาสตร์, รัฐสุพรรณภูมิ, การมีส่วนร่วม

Abstract

Suphannabhume is a name, firstly appeared in Sukhothai tablet 1. Historians believe it was ancient state during 19-20century BE. It was centered in Suphanburi.

¹ อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

However, Thais mostly have few knowledge on history of Suphannabhume State and its significance. This research project explored knowledge of history of Suphannabhume State, as well as its significance through evidences such as documents, historical sites and artifacts. It set stages of ‘focus group’, inviting teachers from schools in Suphanburi who are interested in history of Suphanburi, to participate, to analyze and synthesize the knowledge of history of Suphannabhume State. The research project found that Suphannabhume State was originated in 18 century BE as community of trade and of rice supplier, ‘resources from the wood’ supplier, and ceramic supplier. Suphannabhume State gradually controlled the economy of all Ta-chin rivers. It raised its power and being recognized in 19 century BE when the state leaders named ‘Khun Laung Pao Ngouy’ and ‘Jao Nakhon In’ extended his political economy to Ayutthaya. The research project also found that there was tropical art of Suphannabhume State, especially art of pagoda, having Buddha setting on 8 sites of pagoda above its foundation. It later developed to become the typical shape of pagoda in Ayutthaya, ‘O shape’ with 8 sites foundation. This art of pagoda was corresponded to the historical document which states that the kings of Ayutthaya in early period came from Suphannabhume State.

Keywords: synthesis, history, Suphannabhume, Participation

บทนำ

สุพรรณภูมิเป็นชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งนักประวัติศาสตร์เชื่อว่าเป็นบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ร่วมสมัยสุโขทัย มีที่ตั้งอยู่บริเวณที่ปัจจุบันคือเมืองสุพรรณบุรี รัฐสุพรรณภูมิไม่ได้รับการถูกกล่าวถึงมาก อาจเรียกได้ว่า หายไปจากหน้าประวัติศาสตร์กระแสหลัก สาเหตุเพราะ (1) ไม่พบหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุมากนัก หรือหากพบบ้างก็ถูกตีความให้เป็นศิลปะเขมร สุโขทัย อโยธยา (2) หลักฐานที่มีอยู่ถูกทำลาย มีการขุดหาของมีค่าในพื้นที่เมืองสุพรรณบุรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา นำโบราณวัตถุไปลักลอบขายต่อ การลักลอบขุดทำให้โบราณสถานเสียหาย นอกจากนี้หลังปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา ประเทศเข้าสู่กระแสการพัฒนาสมัยใหม่ มีการไถ่รื้อรอยโบราณสถานทิ้งเพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่ ทำให้หลักฐานที่มีน้อยยิ่งสูญหาย

อย่างไรก็ดีนับจากปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา มีความก้าวหน้าในเรื่องโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลป์ มีการขุดสำรวจโบราณสถานในเมืองสุพรรณบุรี มีข้อมูลมากพอที่จะกำหนดอายุของโบราณสถานในเมืองสุพรรณ โดยเปรียบเทียบกับโบราณสถานในพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้มี

การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมระหว่างล้านนา สุโขทัย อโยธยา นครศรีธรรมราช ทำให้มีความเข้าใจมากพอที่จะกำหนดรูปแบบและพัฒนาการเจดีย์ที่พบในเมืองสุพรรณบุรี

ด้วยสาเหตุดังกล่าว โครงการวิจัยนี้ได้รวบรวมเรื่องราวของเมืองสุพรรณบุรีให้เป็นระบบชัดเจน เพื่อนำมา วิเคราะห์ อภิปรายให้เกิดองค์ความรู้เรื่องรัฐสุพรรณภูมิ

การตีความหลักฐาน

การวิจัยเรื่องรัฐสุพรรณภูมิอิงอยู่บนหลักฐาน 3 ส่วน (1) **หลักฐานพงศาวดารสมัยอโยธยา** ในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราช หรือขุนหลวงพ่องั่ว สมเด็จพระนครินทร์ หรือเจ้านครินทร์ ซึ่งในหนังสือเล่มนี้กำหนดให้เป็นช่วงยุคปลายของรัฐสุพรรณภูมิ ก่อนที่สุพรรณจะลดความสำคัญลง และกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าสามพระยาและสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นอกจากพงศาวดารดังกล่าว ยังมีจารึกที่เกี่ยวข้อง เช่น ศิลาจารึกหลักที่ 1 จารึกลานทองวัดส่องคบ จารึกลานทองวัดปู่บัว ฯลฯ (2) **หลักฐานโบราณสถานเจดีย์** พบในเมืองสุพรรณและพระนครศรีอยุธยา ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรม ประกอบกับหลักฐานภาพขณะดินเผาที่พบในการสำรวจขุดค้นในบริเวณโบราณสถานดังกล่าว (3) **หลักฐานในพื้นที่** พบเตาภาพขณะดินเผาจำนวนมากที่บ้านบางปูนที่ทำให้ท้องถิ่นเป็นแหล่งผลิตผลิตภาพขณะดินเผาที่สำคัญ พบสภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อการเพาะปลูกข้าวที่ทำให้ท้องถิ่นเป็นแหล่งเพาะปลูกสำคัญ และพบหลักฐานการแลกเปลี่ยนทรัพยากรในพื้นที่ป่า อ.อุ้มทอง และ อ.ด่านช้าง ที่สะท้อนให้เห็นว่าท้องถิ่นเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญ

การตีความหลักฐานนำมาสู่ข้อสมมุติฐานว่า รัฐสุพรรณภูมิมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 และ 20 ปรากฏเจ้าเมืองในพงศาวดารอย่างน้อย 2 พระองค์คือ (1) ขุนหลวงพ่องั่วซึ่งต่อมาเป็นกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาพระนามสมเด็จพระบรมราชาธิราช และ (2) เจ้านครินทร์ซึ่งต่อมาเป็นกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาพระนามสมเด็จพระนครินทร์ราชาธิราช ส่วนอีกพระองค์คือ พระบิดา/พระญาติของเจ้านครินทร์ยังไม่ปรากฏพระนามแน่ชัด

ผู้วิจัยศึกษารูปแบบศิลปะเจดีย์ในพระนครศรีอยุธยาซึ่งกรมศิลปากรได้ระบุว่าสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19- 20 แล้วนำมาเปรียบเทียบกับรูปแบบเจดีย์ที่พบในเมืองสุพรรณบุรี ขณะเดียวกันก็นำผลการขุดค้นภาพขณะดินเผามาเปรียบเทียบ ผลการศึกษาพบว่า เจดีย์เมืองสุพรรณบุรีมีรูปแบบเก่าแก่กว่าเจดีย์ที่พบในพระนครศรีอยุธยาเล็กน้อย แต่ทั้งสองแห่งมีรูปแบบสืบเนื่องกัน มีส่วนที่แตกต่างกันบางประการและเหมือนกันบางประการ ผลการเปรียบเทียบฯ นำมาสู่ข้อวินิจฉัยว่าเจดีย์ที่พบในเมืองสุพรรณบุรีบางแห่งน่าจะสร้างร่วมสมัยกับอยุธยาตอนต้น คือปลายพุทธศตวรรษที่ 19- 20 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย แต่ไม่น่าจะเก่าไปถึงพุทธศตวรรษที่ 18

กระบวนการศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ต้องการกระตุ้นให้เกิดการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นรัฐสุพรรณภูมิ โดยใช้กระบวนการศึกษาวิจัยที่แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน (1) ศึกษาเอกสารชั้นต้น ได้แก่ พงศาวดารอยุธยา จารึกเขมร และจารึกสุโขทัย (2) ศึกษาเอกสารวิพากษ์ ได้แก่ งานศึกษารัฐสุพรรณภูมิ งานศึกษารูปแบบ ศิลปกรรมเขมร สุโขทัย อยุธยา (3) ลงพื้นที่สำรวจรวม 54 ครั้ง โดยเป็นการลงพื้นที่อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนได้รับทุนวิจัย และหลังได้รับทุนวิจัย (4) จัดการเสวนากลุ่ม 2 ครั้ง ครั้งแรกโดยดำเนินงานร่วมกับ ฝ่ายการศึกษา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี และโรงเรียนในจังหวัดสุพรรณบุรี (5) นำเสนอ ผลงานการศึกษาที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

สุพรรณภูมิที่ปรากฏในจารึก

สุพรรณภูมิ ปรากฏนามขึ้นครั้งแรกในจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ศิลปินจารึกพ่อขุนรามคำแหง(ด้านที่ 4 บรรทัดที่ 17-22) บอกเล่าเรื่องราวของเมืองสุโขทัยในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชซึ่งเสวยราชสมบัติที่เมืองสุโขทัยในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ความว่า“...ปราบเปื้องตะวันออก รอด สรลวง สองแคว ลุมบาจาย สคา เท้าฝั่งของถึงเวียงจันท์ เวียงคำเป็นที่แล้ว เป็(อ)งหัวนอน รอดคนที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว...”

จากข้อความในจารึกที่ระบุชื่อเมืองสุพรรณภูมินั้นชี้ให้เห็นว่า เมืองสุพรรณภูมิมีปรากฏมาแล้ว ตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเมื่อได้มีการค้นพบจารึกหลักที่ 48 เป็นจารึกที่ลานทองวัดสองคอบ จังหวัดชัยนาท (ในหนังสือจารึกประเทศไทย เล่ม 5 ใช้ชื่อว่า จารึกวัดสองคอบ 1) ซึ่งระบุศักราชที่จารึกขึ้น เมื่อปี พ.ศ.1951 ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีราช (พ.ศ.1938-1952) แห่งกรุงศรีอยุธยา มีข้อความระบุชื่อเมืองสุพรรณภูมิไว้ 2 ครั้งดังนี้

ด้านที่ 1 (บรรทัดที่ 5-6) “...แต่ปีชวดนักษัตรสัมฤทธิศก ไผ่สาขวันอาทิตย์ตราเอกาทศเกต จึง พระสงฆ์ทั้งหลาย แต่ ๘ เจ้าเมืองประดิษฐาพระศรีรัตนธาตุ แห่งกรุงไชยสถานนาม มาตราหนึ่ง แต่ ๘ เจ้า เมืองกระทำกุศลมาแต่กระโน้นในสุพรรณภูมิ ๘ ให้ทานเรือนอัน ๘ กระทำกุฎีพิหารในศรี อโยธยา ให้เข้า ทั้งสองคน แม่ลูก พระสงฆ์สี่ตน ตกเสก...”

ด้านที่ 2 (บรรทัดที่ 2-4) “...ผ้าขาวผู้หนึ่งท่านให้บำเรอแต่พระศรีรัตนมหาธาตุแห่งนครพระราม โสธ ผ้าขาวคร้วหนึ่งช้อยข้างท่านให้บำเรอแต่พระมหาเถรธรรมบุตรแห่งศรีสุพรรณภูมิ มาแล้ว แต่ทำบุญ อันเริ่มล้นพันไป พระเจ้าหากตรัส ขแล...”

ข้อความในจารึกนี้ทำให้ได้ทราบว่าเมืองสุพรรณภูมิที่ปรากฏชื่อในจารึกพ่อขุนรามคำแหง มหาราชยังคงมีพัฒนาการสืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยาโดยไม่ได้ร้างไป

นอกจากนี้ในเอกสารชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งแต่งโดยพระรัตนปัญญาเถระ พระภิกษุชาวล้านนา เมื่อพ.ศ.2060 ได้เล่าเรื่องพระสีหฬปฏิมาหรือพระพุทธรูปสิงห์ มีความตอนหนึ่งได้กล่าวถึงเรื่องราวการ ขยายอำนาจของกรุงศรีอยุธยาไปยังสุโขทัย สมัยที่พระมหาธรรมราชาลิไทครองเมืองสุโขทัย ความว่า

“...ครั้งหนึ่งเมืองชัยนาท (พิชณโลก) เกิดพุกกภัย พระเจ้ารามธิบดี กษัตริย์โยชชปุระเสด็จมาจากแคว้นกัมพูชา ทรงยึดเมืองชัยนาทนั้น โดยทำที่เอาข้าวมาขาย ครั้นยึดได้แล้วทรงตั้งมหาอำมาตย์ของพระองค์ชื่อว่า วัดติเดช ซึ่งครอง เมืองสุพรรณภูมิ ให้มาครองเมืองชัยนาทส่วนพระองค์เสด็จกลับ โยชชปุระ ต่อแต่นั้นมาพระเจ้าธรรมราชาที่ส่งบรรณาการเป็นอันมากไปถวายพระเจ้ารามธิบดีทูลขอเมืองชัยนาทคืน ฝ่ายพระเจ้ารามธิบดีก็ทรงประทานคืนแก่พระเจ้าธรรมราชา วัดติเดชอำมาตย์ก็กลับไปเมืองสุพรรณภูมิ...”ทั้งนี้ วัดติเดชอำมาตย์ผู้นี้ น่าจะหมายถึง ขุนหลวงพะงั่ว ขณะที่ครองอยู่เมืองสุพรรณบุรีก่อนจะเสวยราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา

ส่วนเอกสารที่เรียกชื่อเมือง “สุพรรณบุรี” เป็นครั้งแรกคือ พงศาวดารฉบับวันวลิต ที่เขียนโดยชาวฮอลันดาชื่อ วันวลิต ที่เข้ามากรุงศรีอยุธยาช่วงรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง ในปีพ.ศ. 2182 และเอกสารของไทยที่เรียกชื่อเมือง “สุพรรณบุรี” เป็นครั้งแรกคือ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ซึ่งเป็นเอกสารที่เขียนขึ้นในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีเจ้า (พระเจ้าอู่ทอง) เสด็จจันทพวน และให้พระราชกุมาร (สมเด็จพระรามศวร) เสวยราชสมบัติต่อมา ต่อมาสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า (ขุนหลวงพะงั่ว) เสด็จมาจากเมืองสุพรรณบุรีขึ้นเสวยราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยา และให้สมเด็จพระรามศวรไปเสวยราชสมบัติที่ลพบุรีแทน

รัฐสุพรรณภูมิในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับสมมุติฐานเดิมที่ว่า รัฐสุพรรณภูมิได้รับอิทธิพลความเจริญมาจากเมืองละโว้ และอาณาจักรเขมรในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กลางพุทธศตวรรษที่ 18ตามที่ปรากฏคำว่า “สุพรรณปุระ” ในจารึกควบคูไปกับเมืองอื่นๆ ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี ฯลฯ อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ในช่วงนี้ท้องถิ่นอาจเผชิญปรากฏการณ์สำคัญคือ มีผู้คนจากตอนเหนือเคลื่อนย้ายลงมาทำมาหากินและตั้งถิ่นฐาน เช่นเดียวกับท้องถิ่นอื่นๆ เช่น เมืองสุโขทัย และลำนานา

หลักฐานที่นำมาวิเคราะห์ในที่นี้แบ่งเป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 รูปแบบศิลปกรรมอิทธิพลเขมร พบอย่างน้อย 2 แห่ง แห่งที่ 1คือ เนินทางพระ กรมศิลปากรได้พบพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และเครื่องประดับศาสนาสถานกระจายอยู่ในพื้นที่ ปัจจุบันแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุพรรณบุรี แห่งที่ 2 คือ บ้านหนองแจง ผู้วิจัยพบเครื่องประดับศาสนาสถาน พระพุทธรูปนาคปรกศิลาแลง จำนวน 2องค์พระพิมพ์และพระพุทธรูปสำริด กระจายอยู่ในพื้นที่ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในโรงเรียนวัดตาพระยา บ้านหนองแจง นอกจากนี้โบราณสถานทั้งสองแห่งยังพบโบราณวัตถุศิลปะเขมรกระจายอยู่ในเขตอำเภออู่ทองปัจจุบันโบราณสถานทั้ง 2 แห่งถูกทำลายไปมาก ศิลาแลงจากเนินทางพระถูกชาวบ้านขนย้ายไปยังสถานที่อื่นเพื่อใช้ในการก่อสร้างศาสนาสถาน ส่วนศิลาแลงจากบ้านหนองแจงถูกขนย้ายไปยังวัดวังกุ่ม อำเภอเมืองสุพรรณบุรี ส่วนที่เหลือถูกเก็บรวบรวมอยู่ที่โรงเรียนวัดหนองแจงนักประวัติศาสตร์สันนิษฐานรูปแบบของโบราณสถานว่าน่าจะคล้ายกับรูปแบบโบราณสถาน que พบในปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรีและวัดกำแพงแลง จังหวัดเพชรบุรี

ส่วนที่ 2 โบราณสถานอิทธิพลศิลปะปาละพบอย่างน้อย 2 แห่ง **แห่งที่ 1** คือ วัดปู่บัว บ้านบางปูน พบเจดีย์อิทธิพลศิลปะปาละในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เจดีย์แห่งนี้สำนักศิลปากรที่ 2 ได้ขุดค้นฐานรากและบุรณะองค์เจดีย์ ในการบุรณะได้พบ อิฐดินเผาจารึกตัวอักษร ซึ่งผู้วิจัยได้นำอิฐนี้ไปขอข้อวินิจฉัยจาก อาจารย์เทิม มีเต็ม ได้ข้อวินิจฉัยว่า เป็นรูปอักษรอิทธิพลเขมร มักปรากฏรูปอักษรอย่างนี้ในสมัยที่ศิลปะเขมรรุ่งเรือง พบมากในอีสานใต้ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ พบเอกสารตกสำรวจเป็นเอกสารจารึกลานทองวัดปู่บัวที่ได้รับการทำสำเนาอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ กล่าวถึงบุคคลจากเมือง หริภุญชัยได้มาสร้างพระศาสนา(เจดีย์?)ขึ้นที่เมืองสุพรรณภูมิ**แห่งที่ 2** คือ บริเวณอำเภอด่านช้าง พบฐานเจดีย์ก่อสร้างด้วยอิฐ เคยขุดพบพระพิมพ์สวมเทริดขนก อิทธิพลศิลปะปาละ ปัจจุบันนี้ฐานเจดีย์ดังกล่าว ถูกขุดรื้อทำลายไป เนื่องจากชาวบ้านขุดหาพระพิมพ์

จากหลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า รัฐสุพรรณภูมิได้รับอิทธิพลความเจริญมาจากเมืองละโว้ และอาณาจักรเขมรเป็นหลักตามสมมุติฐานเดิมที่เชื่อกันมา อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี การพบหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุศิลปะปาละช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งนอกจากจะพบในลพบุรีแล้ว ยังพบมากในอาณาจักรพุกามและเมืองหริภุญชัย ได้ทำให้เกิดข้อสงสัยได้ว่า รัฐสุพรรณในช่วงต้นมีความเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองตอนเหนือบ้างหรือไม่อย่างไร

รัฐสุพรรณภูมิในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับสมมุติฐานเดิมที่ว่า รัฐสุพรรณภูมิได้รับความเจริญจากอาณาจักรสุโขทัยและล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ด้วย “สุพรรณภูมิ” ปรากฏชื่อครั้งแรกจาก จารึกหลักที่ 1 หรือจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นช่วงที่อาณาจักรและบ้านเมืองตอนเหนือกำลังขยายอำนาจเศรษฐกิจ-การเมือง

จากการสำรวจพื้นที่ พบมีหลักฐานคือ วิหารวัดป่าเลไลยก์ที่สร้างเป็นมณฑปมีขนาดพอดีพระพุทธรูปเหมือนกับที่พบในโบราณสถานรอบเมืองสุโขทัย นอกจากนี้ยังพบโบราณสถานที่กล่าวกันว่าเป็นวัดมอญโบราณ 2 แห่ง มีพระประธานหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ซึ่งก็นับว่าสอดคล้องกับเหตุการณ์ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 20 ที่อาณาจักรสุโขทัยติดต่อสัมพันธ์กับเมืองพินในอาณาจักรมอญ

จากการสำรวจพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงคือเมืองสรรค์บุรีจังหวัดชัยนาท พบโบราณสถานวัดโตนดหลาย มีเจดีย์ศิลปะสุโขทัย ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ กำหนดอายุช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19-20 โบราณสถานแห่งนี้อาจสะท้อนถึงความพยายามของผู้นำรัฐในอาณาจักรสุโขทัยที่จะขยายอำนาจการเมืองลงมายังลุ่มน้ำท่าจีน ซึ่งก็ได้ถือว่ารุกเข้ามาติดประชิดศูนย์อำนาจรัฐสุพรรณภูมิ ซึ่งก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งให้ผู้นำรัฐคือสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าได้ยกทัพไปล้อมเมืองพิษณุโลกและตีเมืองซากังราวในเวลาต่อมา

ขณะเดียวกันก็เท่ากับว่า รัฐสุพรรณภูมิช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19คือช่วงก่อนที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าจะยกทัพขึ้นไปยึดเมืองพิษณุโลกนั้น น่าจะมีขอบเขตหลักอยู่แค่บริเวณลุ่มน้ำท่าจีนจังหวัดสุพรรณบุรี หรืออย่างมากที่สุดก็ไปถึงบริเวณลุ่มน้ำแควจังหวัดกาญจนบุรีรัฐสุพรรณภูมิในช่วงนี้ไม่น่าจะมีอำนาจผูกขาดไปถึงเมืองสรรค์บุรีในบริเวณลุ่มแม่น้ำน้อย สอดรับกับจารึกหลักที่ 1 ที่กล่าวถึงเมืองแพรกแยกออกจากเมืองสุพรรณภูมิ

แต่ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า กลุ่มน้ำท่าเงินยังเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สร้างประโยชน์ต่อผู้นำรัฐฯ กล่าวคือนอกจากจะเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวและแหล่งภาชนะดินเผาตั้งที่ทราบกัน ที่นี่ยังเป็นแหล่งหาของป่าที่สำคัญ ทั้งนี้กรมศิลปากรได้ขุดสำรวจแหล่งโบราณคดีในอำเภอด่านช้าง พบว่าด่านช้างเป็นพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรของป่ามาตั้งแต่สมัยโบราณ สืบเนื่องมาถึงพุทธศตวรรษที่ 18 โดยพบโบราณสถานและพระพิมพ์พุทธศตวรรษที่ 18 และยังคงค้ำคั่งมากในสมัยอยุธยาพุทธศตวรรษที่ 20-23 ดังนั้น ป่าตะวันตกในกลุ่มน้ำท่าเงินจึงทำหน้าที่เป็นแหล่งทรัพยากรซึ่ง “ผู้มาใหม่” สามารถหาประโยชน์จากป่าไม้แทบจะโดยทันทีโดยไม่ต้องบุกเบิกพื้นที่มาก

จากการลงพื้นที่สำรวจอำเภอด่านช้าง (สำรวจผิวดิน) ผู้วิจัยพบภาชนะดินเผา กำหนดอายุช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21 กระจายอยู่ทั่วบริเวณเทือกเขาอำเภอด่านช้างรวม 15 แห่ง และพบชุมชนทางป่าที่เชื่อมระหว่างลำน้ำกระเสียวและลำน้ำตะเพินคือ ครอบคลุมจากกลุ่มน้ำท่าเงินไปถึงกลุ่มน้ำแคว ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นว่า มีการใช้ประโยชน์จากป่าไม้บริเวณนี้เป็นพื้นที่กว้าง ซึ่งถึงแม้ผลการสำรวจจะไม่ได้ทำอย่างเป็นระบบ และไม่ได้ชี้ขาดว่าพื้นที่แถบอุทงเป็นแหล่งทรัพยากรของรัฐสุพรรณภูมิ แต่การสำรวจนี้ก็ถือว่าสอดคล้องกับสมมุติฐาน

รัฐสุพรรณภูมิช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19-20

ในช่วงยุคทองนี้มีเจ้าเมืองปกครองเมืองสุพรรณอยู่อย่างน้อย 3 พระองค์ คือ 1.ขุนหลวงพ่องั่ว พ.ศ. 1895 – 1913 ต่อมาได้ขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าปกครองกรุงศรีอยุธยา 2.พระบิดา/พระญาติเจ้านครอินทร์ พ.ศ.1913- 1938 ปกครองในช่วงที่เจ้านครอินทร์ยังมีอายุน้อย 3.พระนครอินทร์ พ.ศ.1938-1952 ต่อมาได้ขึ้นเป็นสมเด็จพระนครอินทร์ปกครองกรุงศรีอยุธยา

1. สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าหรือขุนหลวงพ่องั่ว พ.ศ. 1895 – 1913

รัฐสุพรรณภูมิไม่มีการบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ จึงต้องอาศัยหลักฐานจารึก พงศาวดาร บันทึกจากบ้านเมืองอื่น เช่น จารึกของสุโขทัย พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา บันทึกชินกาลมาลีปกรณ์ของล้านนา เป็นต้น รัฐสุพรรณภูมิปรากฏตัวชัดเจนในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าหรือขุนหลวงพ่องั่ว ซึ่งพระองค์ได้ปกครองเมืองสุพรรณอยู่ในขณะนั้นและได้เสด็จไปช่วยพระรามศรรบในศึกเขมร และขยายอำนาจไปยังพิษณุโลก ก่อนที่ต่อมาจะเสด็จครองกรุงศรีอยุธยา และยกขึ้นทัพขึ้นไปตีกำแพงเพชร และเชียงใหม่ ซึ่งทำให้เมืองสุพรรณมีความเจริญรุ่งเรือง และยังคงถือเป็นช่วงยุคทองของเมืองสุพรรณอีกด้วย

● ระหว่างปี 1893-1896พงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ ระบุว่า (สมเด็จพระรามาธิบดี)

“มีพระราชโองการให้ขุนตำรวจออกไปเชิญสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า(ขุนหลวงพ่องั่ว) ผู้เป็นพระเชษฐา อยู่ ณ เมืองสุพรรณบุรี ครั้นเสด็จเข้ามาถึงพระนครแล้ว พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า ให้เชิญเชิญท่านออกไปช่วยหลานท่าน สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า จึงยกทัพรับออกไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดี ได้รับเอาชัยชนะได้ ให้กวาดเอาครัวชาวกรุงกัมพูชาธิบดีเข้าพระนครเป็นอันมาก” ในพงศาวดารฯ ใช้คำว่า “ไปช่วยหลาน” นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า ก่อนหน้านี้ สมเด็จพระรามาธิบดีน่าจะอภิเษกกับพระชนิษฐาของสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า

ด้วยเพราะการตองญาติด้วยการอภิเษกระหว่างสองเมือง ถือเป็นที่นิยมของผู้นำรัฐ แม้สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเองก็ทรงใช้การตองญาติด้วยการอภิเษกอย่างนี้ ระหว่างสุพรรณภูมิกับสุโขทัยคือพระชนิษฐาของพญาลีไท

- **ปี 1897**ปีจุลศักราช 716 ตามชินกาลมาลีปกรณ์ สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้ายกทัพไปยึดเมืองสรรคร์ และล้อมพิษณุโลก โดยทำที่ว่าจะไป “ขายข้าว”พระมหาธรรมราชาลิไทขอทำไมตรี และถวายเครื่องบรรณาการสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าได้อภิเษกกับพระมหาเทวีซึ่งเป็นพระชนิษฐาของพระมหาธรรมราชาลิไทและพระมหาเทวีอาจเป็นผู้ปกครองปกครองเมืองสุโขทัยในช่วงนั้น
- **ปี 1906** พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ บันทึกว่า ศักราช 725 ปีเกาะเบญจศก (สมเด็จพระรามาธิบดี)“ทรงพระกรุณาตรัสว่าเจ้าแก้วไทยออกอหิวาตกโรคตายให้ขุดขี้เฒ่าเสีย ที่ปลงศพนั้นให้สถาปนาเจดีย์วิหารเป็นพระอารามแล้วให้นามชื่อว่าป่าแก้ว” นักประวัติศาสตร์เชื่อว่าวัดป่าแก้วคือวัดใหญ่ชัยมงคลในปัจจุบัน วัดนี้มีเจดีย์ประธานที่มีรูปแบบศิลปกรรมคล้ายกับวัดพระแก้วเมืองสรรคร์บุรี และวัดพระรูปเมืองสุพรรณบุรี เชื่อว่าน่าจะมี ความเกี่ยวข้องกับรัฐสุพรรณภูมิและสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า
- **ปี 1912**เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านอำนาจ สมเด็จพระรามาธิบดีเสด็จสวรรคต สมเด็จพระรามศวรขึ้นครองราชย์ ส่วนสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท “ยกพลมานมัสการ” พระพุทธบาทพร้อมไพร่พลสันนิษฐานว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงใช้เวลาเตรียมไพร่พลและสร้างกำแพงเมืองสุพรรณขึ้นทั้งนี้กำแพงเมืองและตัวเมืองสุพรรณตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน สามารถใช้แม่น้ำท่าจีนเป็นปราการธรรมชาติรับศึกที่มาจากอยุธยาได้ดีโดยผลจากการขุดค้นกำแพงเมืองสุพรรณยังพบด้วยว่า น่าจะสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19–20 (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นนักวิชาการ สำนักศิลปากรที่ 2 ให้ความเห็น ว่า กำแพงเมืองโบราณสุพรรณบุรีน่าจะถูกสร้างขึ้นในช่วงอยุธยาตอนต้น ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 – 20)

สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าหลังครองราชย์อยุธยา

ในช่วงที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าครองราชย์กรุงศรีอยุธยา เมืองสุพรรณขยายอำนาจทางการค้าและการเมืองโดยสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าพร้อมด้วยเจ้าเมืองสุพรรณในขณะนั้นได้ส่งเจ้านครอินทร์พร้อมคณะทูตไปสร้างสัมพันธไมตรีกับพระเจ้ากรุงจีน ขณะเดียวกันนั้น สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าได้พยายามรวมเมืองพิษณุโลกและกำแพงเพชรเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักร โดยเข้าตีเมืองชากังราว 3 ครั้ง และยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ในช่วงปลายรัชกาล (เมืองชากังราวเป็นเมืองโบราณในกลุ่มแม่น้ำปิงจังหวัดกำแพงเพชร อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ซึ่งท่านได้เสนอว่า น่าจะเป็นเมืองโบราณในกลุ่มแม่น้ำน่านในจังหวัดอุตรดิตถ์ ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เมืองชากังราวเป็นเมืองในกลุ่มแม่น้ำปิงจังหวัดกำแพงเพชร)

- **ปี 1913**หลังสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 สวรรคต 1 ปี สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จมากรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีจึงอัญเชิญพระองค์ซึ่งเป็นพระมาตุลาขึ้นครองราชย์ ทั้งนี้สันนิษฐานว่า ในช่วงนี้พระบิดา/พระญาติของเจ้านครอินทร์คงจะได้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองสุพรรณภูมิแทนด้วยในขณะนั้นเจ้านครอินทร์อายุเพียง 11 พรรษามีอายุน้อยเกินไปกว่าที่จะครองเมืองสุพรรณ นอกจากนี้เจ้านครอินทร์ยังเดินทางไปจีนถึง 3 ครั้ง หากไม่มีผู้ครองเมืองสุพรรณ ก็เป็นการสุ่มเสี่ยงต่อการถูกยึดเมือง
- **ปี 1916**สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จไปตีซากังราวครั้งที่ 1 โดยพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐระบุว่า “เสด็จไปเมืองซากังราว และพญาไสแก้วพญาคำแห่งเจ้าเมืองซากังราวออกรบต่อท่านท่านได้ฆ่าพระยาไสแก้วตาย พญาคำแห่งและพลทั้งปวงหนีเข้าเมืองได้ทัพหลวงเสด็จกลับคืนมา” ทั้งนี้ เหตุการณ์ดังกล่าว เกิดในช่วงที่พญาสิทธิแห่งสุโขทัยสวรรคต
- **ปี 1918**พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐระบุว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า “เสด็จไปเอาเมืองพิษณุโลก และได้ตัวขุนสามแก้วเจ้าเมืองและครัวอพยพมาครั้งนั้นมาก”
- **ปี 1919**สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ตีซากังราวครั้งที่ 2 มีทัพพระยาคำแห่งและทัพท้าวผาคองตั้งรับ สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ตีทัพท้าวผาคองแตก ได้เชลยยกกลับพระนครศรีอยุธยา
- **ปี 1921**สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ตีซากังราวครั้งที่ 3 ได้เผชิญกับทัพของพระมหาธรรมราชา (ที่ 2) หรือพญาเสือโทที่ออกมาถวายบังคม พระองค์ทรงให้ครองเมืองพิษณุโลกต่อในฐานะประเทศราช
- **ปี 1929**สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ยกทัพขึ้นไปตีเชียงใหม่ ตั้งทัพอยู่ที่ลำปาง พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐบันทึกว่า “เสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่ และให้เข้าไปล้นเมืองนครลำปาง มิได้ จึงแต่งหนังสือให้เข้าไปแก้หมิ่นนครเจ้าเมืองนครลำปาง เจ้าเมืองนครลำปางนั้นจึงออกมาถวายบังคม และทัพหลวงเสด็จกลับคืน”
- **ปี 1931**สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าสวรรคต พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐบันทึกว่า “เสด็จไปเอาเมืองซากังราว ครั้งนั้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงพระประชวรหนักและเสด็จกลับคืน ครั้นถึงกลางทางสมเด็จพระบรมราชาเจ้าฉันทาน”

2. พระบิดา/พระญาติของเจ้านครอินทร์ พ.ศ.1913–1938

พระบิดา/พระญาติของเจ้านครอินทร์ เป็นบุคคลที่หายไปจากหน้าประวัติศาสตร์ไทย เนื่องจากมิได้เป็นกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตามก็มิกล้าไว้ในเอกสารโบราณจีนที่กล่าวถึงเสียจนลหาย พระบิดาของเจ้านครอินทร์สวรรคตในปี พ.ศ. 1938 ซึ่งนักวิชาการบางท่านคิดว่าหมายถึง สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า หรือขุนหลวงพ่องั่ว แต่นักประวัติศาสตร์บางท่านก็คิดว่าเป็นเจ้าเมืองสุพรรณภูมิที่

ปกครองเมืองต่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า หากเป็นกรณีหลัง ก็ถือเป็นการยืนยันตัวตนพระบิดา/พระญาติของเจ้านครอินทร์ และอาจเป็นผู้ที่ปกครองเมืองสุพรรณในช่วงที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จไปปกครองกรุงศรีอยุธยา

- **ปี 1917**ส่งเจ้านครอินทร์ หรือ “เจ้าลู่ควนอิง” ส่งทูตไปถวายสาส์นและถวายสิ่งของให้แก่ไทจื่อ หรือองค์รัชทายาทจีน
- **ปี 1918**ให้เจ้านครอินทร์ นำทูตชุดแรกไปเฝ้าจักรพรรดิหงหวู่
- **ปี 1920**ให้เจ้านครอินทร์ เข้าเฝ้าจักรพรรดิหงหวู่เพื่อถวายสุพรรณบัฏ ถวายช้าง งาช้าง พริกไทย ไม้ฝาง เป็นเครื่องราชบรรณาการ จากนั้น จักรพรรดิหงหวู่จึงมอบ “ตราสำหรับกษัตริย์แห่งเสียนหลอ” เสื้อยศแพรพรรณ และค่าเดินทางให้ และนับจากนั้น จักรพรรดิหงหวู่ ก็มีพระบรมราชโองการให้เสียนหลอถวายบรรณาการได้ปีละครั้ง (ในขณะที่รัฐอื่นๆ เช่น จัมปา อันนัม เงินละ ฯลฯ ให้ถวายได้สามปีต่อครั้ง) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างกัน
- **ปี 1926**จักรพรรดิหงหวู่ มอบระบบหนังสือเดินทางให้เสียนหลอเป็นอาณาจักรแรกก่อนรัฐอื่นๆ
- **ปี 1932**ส่งทูตไปจีน และถวายบรรณาการ
- **ปี 1934**จักรพรรดิหงหวู่ มอบเครื่องชั่ง ตวง วัดมาตรฐานให้เสียนหลอ ทำให้ทูตเดินทางไปติดต่อทำการค้าได้สะดวกขึ้น

3. เจ้านครอินทร์ พ.ศ. 1938 – 1952

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เจ้านครอินทร์ได้ขึ้นครองเมืองสุพรรณในปี พ.ศ. 1938 ภายหลังจากที่เจ้าเมืององค์เดิมได้เสียชีวิตลง ผู้วิจัยไม่คิดว่า เจ้านครอินทร์จะขึ้นครองเมืองสุพรรณตั้งแต่ปี พ.ศ. 1913 เนื่องจากขณะนั้นเจ้านครอินทร์ยังมีอายุน้อย คือมีอายุเพียง 11 พรรษา ทั้งนี้หลังจากที่พระองค์ได้ขึ้นครองเมืองสุพรรณ ก็ได้สร้างสัมพันธ์ไมตรีกับจีนอย่างต่อเนื่อง ทรงขยายพระราชอำนาจบารมีของพระองค์ไปถึงยังเมืองกำแพงเพชร และครองเมืองกำแพงเพชรได้ในปี พ.ศ. 1940 ก่อนที่จะได้ครองกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 1952

- **ปี 1939** เมื่อพระบิดาของเจ้านครอินทร์ และพระราเมศวร สวรรคต เจ้านครอินทร์ส่งทูตไปแจ้งเงินว่ากษัตริย์เสียนหลอสวรรคต และในปีเดียวกัน จักรพรรดิหงหวู่ได้ส่งราชทูตคือกองเรือ “เจิ้งเหอ” พร้อมกับอัญเชิญตราตั้งให้พระนครอินทร์เป็นกษัตริย์ เจิ้งเหอได้ถวายพระเกียรติแสดงความอาลัยต่อพระบิดาของพระนครอินทร์ที่สวรรคต
- **ปี 1940**เจ้านครอินทร์ได้ไปครองเมืองกำแพงเพชร จารึกกฎหมายลักษณะโจรที่พบในกำแพงเพชร กล่าวถึงเจ้านครอินทร์ว่าเป็น “ศรีบรมจักรพรรดิราช ท่านได้เสด็จขึ้นเสวย.. ภิรมย์สมดังพระราชสมโนรถทดแทนแดนพระธรรมราชสีมานี้ดูจดาวดิงสา”

- **ปี 1952** เมื่อพระรามาธิบดีราชาเกิดข้อพิพาทกับเจ้าพระยามหาเสนาบดี เป็นเหตุให้พระยามหาเสนาบดีหนีมาขึ้นกับพระองค์ และยกพลเข้ายึดกรุงศรีอยุธยา แล้วทูลเชิญพระองค์ขึ้นครองราชย์ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐบันทึกว่า “เจ้าเสนาบดียกพลเข้าไปปล้นเอาพระนครศรีอยุธยาได้ จึงเชิญสมเด็จพระอินทราชาเจ้าขึ้นเสวยราชสมบัติ”

สมเด็จพระนครอินทร์ หลัง พ.ศ. 1952 เมื่อสุพรรณภูมิกลายเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา

- **ปี 1962** พระมหาธรรมราชาธิราช (ที่ 3) ของสุโขทัยสวรรคต พระยาบาลและพระยารามโอรสพระมหาธรรมราชาธิราชที่ 3 แย่งชิงราชสมบัติ พระองค์เสด็จขึ้นไปเมืองพระบาง (เมืองพระบาง หมายถึง เมืองนครสวรรค์ในปัจจุบัน) แล้วใกล้เคียงความ โดยให้พระยาบาลเป็นกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย นอกจากนี้ สมเด็จพระนครอินทร์ยังให้พระโอรสครองเมืองลูกหลวง 3 แห่ง ได้แก่เจ้าอ้ายครองเมืองสุพรรณ เจ้ายี่ครองเมืองแพรก (เมืองแพรก หมายถึง เมืองสรรค์บุรีในปัจจุบัน) เจ้าสามครองเมืองชัยนาท (นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า เป็นเมืองทางฝั่งตะวันตกของพิษณุโลก) หลังจากนั้นเป็นต้นมา เมืองสุพรรณจึงรับอิทธิพลจากกรุงศรีอยุธยา ทั้งในด้านศิลปกรรม การเมืองการปกครอง และเศรษฐกิจการค้าจนในที่สุดกลายเป็นหัวเมืองหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา

ข้อสังเกต

ข้อสังเกตเรื่องเจ้าเมืองสุพรรณ

รัฐสุพรรณภูมิเป็นแหล่งเศรษฐกิจ ได้แก่ แหล่งเพาะปลูกแหล่งของป่า และแหล่งผลิตภาชนะดินเผา มีผู้นำรัฐในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 เช่น สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเป็นผู้นำรัฐที่สามารถใช้ประโยชน์จากศักยภาพดังกล่าวโดยทำสมครามปราบบ้านเมืองอื่นๆ ได้แก่ อาณาจักรเขมร เมืองพิษณุโลก เมืองซำกักราว อาจรวมถึงเมืองตะนาวศรี ในขณะที่เจ้านครอินทร์เป็นผู้นำรัฐที่นำผลผลิตของป่าส่งไปเจริญไมตรีกับจีน สร้างการยอมรับและอำนาจทางการเมืองจนต่อมาได้ปกครองกำแพงเพชรและกรุงศรีอยุธยาในที่สุด

ผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะมีเจ้าเมืองปกครองเมืองสุพรรณหรือรัฐสุพรรณภูมิมาตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ดังที่ปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง แต่น่าเสียดายว่าไม่มีการบันทึกกรายพระนามเจ้าเมืองผู้ที่ปกครองก่อนหน้านั้น ทั้งนี้ นักประวัติศาสตร์หลายท่านสันนิษฐานว่า เจ้าเมืองสุพรรณอาจสืบสกุลหรือตองญาติกับกษัตริย์สุโขทัยหรือเจ้าเมืองกำแพงเพชรก็ได้ ทั้งนี้ ประเด็นดังกล่าวเป็นเรื่องที่ควรต้องสืบค้นกันต่อไป

ข้อสังเกตเรื่องกำแพงเมืองสุพรรณ

รัฐสุพรรณภูมิมีศูนย์กลางสำคัญอยู่บริเวณกำแพงเมืองโบราณที่พบในอำเภอเมืองสุพรรณบุรี อยู่ทางฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน มีวัดพระรูป-วัดพระศรีมหาธาตุเป็นศูนย์กลาง ลักษณะแผนผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาดกว้างประมาณ 920 เมตร ยาวประมาณ 3,600 เมตร มีคูเมือง กำแพง

เมือง และป้อมกลางคูเมือง 6 ป้อม ทิศตะวันออก 1 ป้อม ทิศเหนือ 1 ป้อม ทิศตะวันตก 3 ป้อม ทิศใต้ 1 ป้อม ส่วนทิศตะวันออกไม่มีป้อม อาจใช้แม่น้ำสุพรรณบุรีเป็นคูเมืองธรรมชาติ

กรมศิลปากรโดยสำนักศิลปากรที่ 2 ได้ขุดค้นบริเวณกำแพงเมืองโบราณด้านทิศเหนือ ใต้ และ ตะวันออก และพบผลการศึกษาใกล้เคียงกัน ในที่นี้ขอนำเสนอข้อมูลจากทิศตะวันออก ซึ่งพบว่าน่าจะ สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 ก่อนที่ปรับเปลี่ยนหรือย้ายหลังจากนั้น

ในการวิเคราะห์ฯ ได้มีการแบ่งชั้นทับถมทางโบราณคดีออกเป็น 4 ชั้นคือ

ชั้นที่ 1 เป็นชั้นดินที่ 1 และ 2 เกิดจากการขุดลอกคูเมืองสุพรรณบุรีขึ้นมาถมบริเวณกำแพง เมือง จนถึงชั้นดินที่พบกิจกรรมมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน และในระดับชั้นดินดังกล่าวพบเศษอิฐกระจาย อยู่ทั่วทั้งชั้น รวมทั้งแนวกำแพงอิฐ

ชั้นที่ 2 จัดอยู่ในชั้นดินที่ 3 โดยชั้นดินนี้จัดเป็นชั้นดินที่พบกิจกรรมของมนุษย์ในอดีต ตั้งแต่ ร่วมสมัยการก่อสร้างกำแพงเมือง จนถึงสมัยที่ร่วมกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากกำแพงเมืองหลักฐาน ที่พบได้แก่ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินจากแหล่งเตาพื้นเมือง เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งไม่เคลือบจาก แหล่งเตาเผาโบราณสุพรรณบุรีบ้านบางปูน เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย เศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย เศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา และเศษภาชนะ เครื่องถ้วยจีนเคลือบสีเขียวสมัยราชวงศ์หยวน

ชั้นที่ 3 จัดอยู่ในชั้นดินที่ 4 ซึ่งเป็นชั้นดินที่เกิดจากการถมอัดเพื่อปรับพื้นที่สำหรับทำฐานราก กำแพงเมือง โดยลักษณะดินในชั้นนี้จะแน่นแข็ง และพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เนื้อแกร่ง จากแหล่ง ผลิตเตาบ้านบางปูน แหล่งเตาล้านนา และแหล่งเตาสุโขทัย - ศรีสัชชนาลัย ซึ่งกำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธ ศตวรรษที่ 19 - 22 นอกจากนี้ยังพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งและเนื้อกระเบื้องซึ่งมีแหล่งผลิตใน ประเทศจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 - 19) ราชวงศ์หยวน (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20) อีกทั้งยังพบเศษถ่านกระจายอยู่เป็นหย่อม ๆ ในชั้นดินแทรก อันแสดงว่าได้ทำการขุดเอาดินที่ มีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ในอดีตก่อนการสร้างกำแพงเมือง และขณะทำการก่อสร้างกำแพงเมืองมา ถมอัดพื้นที่ ชั้นทับถมนี้จัดอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

ชั้นที่ 4 จัดอยู่ในชั้นดินที่ 5 และ 6 ซึ่งพบกิจกรรมของมนุษย์ในอดีตก่อนการสร้างกำแพง เมืองโบราณสุพรรณบุรี โดยหลักฐานที่พบได้แก่ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ซึ่งได้แก่ เศษภาชนะดินเผาแหล่งเตาบ้านบางปูน (กำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 22) นอกจากนี้ ยังพบเศษเครื่องถ้วยจีนเคลือบขาวแบบชิงไป สมัยราชวงศ์ซ่ง (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 - 19) และเครื่องถ้วยจีนเคลือบเขียวเซลาดอน ราชวงศ์หยวน (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20) นอกจากนี้ ยังพบเศษกระดูกสัตว์ ก้อนดินเผาไฟ ตะกรันโลหะ และเศษเปลือกหอย

ผลการขุดค้นทางโบราณคดี ทำให้เราสามารถกำหนดอายุช่วงแรกสร้างกำแพงว่าน่าจะอยู่ชั้นดิน ที่ 3 ซึ่งเราได้พบภาชนะจากแหล่งผลิตเตาบ้านบางปูน แหล่งเตาล้านนาและแหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย ซึ่งกำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 - 22 ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งและเนื้อกระเบื้องซึ่งมีแหล่งผลิต

ในประเทศจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง พุทธศตวรรษที่ 18 – 19 และราชวงศ์หยวน ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 ดังนั้น เมื่อนำมาประมวลภาพรวมเข้าด้วยกัน จึงสันนิษฐานได้โดยสังเขปว่ากำแพงเมืองโบราณอาจสร้างอยู่ในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 – 20

ข้อสังเกตเรื่องเจดีย์ในเมืองสุพรรณ

เจดีย์ในเมืองสุพรรณถูกตั้งข้อสังเกตโดยนักประวัติศาสตร์ยุคแรกๆ เช่น หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล ว่ามีรูปแบบศิลปกรรมเฉพาะตัวแตกต่างจากศิลปะสุโขทัยและอยุธยา ชาวบ้านเรียกว่า ศิลปะอุทอง กำหนดอายุช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 หรือเก่ากว่านั้น

น.ณ ปากน้ำ ได้สำรวจศิลปกรรม เจดีย์ พระพุทธรูป ลวดลายปูนปั้นในเมืองสุพรรณบุรี-ชัยนาท และพบลักษณะบางประการเก่าแก่กว่าศิลปะที่พบในพระนครศรีอยุธยาทำให้เกิดสมมุติฐานว่ารัฐสุพรรณภูมิมีบทบาทในการบ่มเพาะศิลปะอยุธยาตอนต้น และได้กำหนดให้ศิลปะอุทองมีอายุอยู่ก่อนปลายพุทธศตวรรษที่ 19

อย่างไรก็ดีในงานวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดอายุเจดีย์ศิลปะรัฐสุพรรณภูมิ หรือศิลปะอุทอง อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21 โดยส่วนมากกำหนดอายุให้อยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 อยู่ในช่วงที่นักประวัติศาสตร์ทั่วไปเรียกว่า สมัยอยุธยาตอนต้น

การกำหนดอายุดังกล่าว สืบเนื่องมาจากการพบหลักฐานแวดล้อม ดังนี้

- ในแง่โบราณคดี รายงานการสำรวจขุดค้นและขุดแต่งโบราณสถานส่วนใหญ่พบว่าโบราณสถานในเมืองสุพรรณบุรี มีรูปแบบภาชนะดินเผาคล้ายกันกับที่พบในโบราณสถานพระนครศรีอยุธยา ไม่พบอย่างชัดเจนว่า โบราณสถานในเมืองสุพรรณบุรี มีความเก่าแก่กว่า

- ในแง่ประวัติศาสตร์ศิลป์ จากการเปรียบเทียบรูปแบบเจดีย์ที่พบในโบราณสถาน ที่เชื่อว่าสร้างในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 20-21 ในพระนครศรีอยุธยากับโบราณสถานในเมืองสุพรรณบุรี พบว่า มีความใกล้เคียงกัน โดยแตกต่างกันตรงบริเวณส่วนฐานและส่วนตัวเรือน แต่ไม่มากนักสามารถพิจารณาได้ว่าเป็นความต่อเนื่องของงานศิลปกรรม

- ข้อมูลโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลป์นี้สอดคล้องกับพงศาวดารฯ ที่กล่าวว่า กษัตริย์อยุธยาในราชวงศ์สุพรรณภูมิ สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า-เจ้านครอินทร์ ปะทะสังสรรค์กับกษัตริย์สุโขทัยและล้านนา ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19-20

ประเด็นข้างต้น เป็นหลักฐานแวดล้อมที่ทำให้ผู้เขียนกำหนดอายุเจดีย์ทรงฐาน 8 เหลี่ยมที่พบมากใน อ.เมืองสุพรรณบุรี ให้อยู่ในช่วงสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเป็นต้นมา จนกระทั่งเมืองสุพรรณกลายเป็นเมืองลูกหลวงของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งก็ทำให้อายุของเจดีย์ฯ ถูกดึงลงมาให้อยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง พุทธศตวรรษที่ 20

เจดีย์ทรงฐาน 8 เหลี่ยมศิลปะรัฐสุพรรณภูมิ

เจดีย์ที่พบในเขต อ.เมืองสุพรรณบุรี มีหลายรูปแบบ แต่รูปแบบที่นักประวัติศาสตร์ศิลป์สนใจคือเจดีย์ฐาน 8 เหลี่ยม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวกล่าวคือ เป็นเจดีย์ทรงสูงตั้งอยู่บนฐาน 8 เหลี่ยม(หรือ

หลายเหลี่ยม) รองรับองค์ระฆัง ผู้วิจัยนำรูปแบบเจดีย์ในเมืองสุพรรณบุรี มาเปรียบเทียบกับรูปแบบที่พบในเมืองสุโขทัย เชียงใหม่ และพระนครศรีอยุธยา จากนั้นกำหนดพัฒนาการของเจดีย์ทรงดังกล่าวดังนี้

- **ช่วงที่ 1**เจดีย์ที่ประกอบด้วยส่วนเรือนอยู่ในผังแปดเหลี่ยม เจดีย์รูปแบบนี้ยังมีอิทธิพลพุทธมหายาน ประดิษฐานพระพุทธรูปหลายองค์ กำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19–20 ตัวอย่างเช่น เจดีย์ในวัดพระรูป เจดีย์วัดพระอินทร์ เจดีย์วัดไก่อเตี้ยเป็นต้น สันนิษฐานว่า เจดีย์รูปแบบดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากล้านนาเนื่องจากพบมีรูปทรงพื้นฐานคล้ายกับเจดีย์เชียงยันในจังหวัดลำพูน ซึ่ง ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม และ ศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ กำหนดอายุอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18–19

- **ช่วงที่ 2**เจดีย์ที่ประกอบด้วยฐานบัวในผังแปดเหลี่ยม ไม่มีส่วนตัวเรือนหรือถ้ามีก็มีพระพุทธรูปเพียงองค์เดียว เจดีย์ลักษณะนี้ได้รับอิทธิพลพุทธเถรวาทที่เน้นการประดิษฐานพระพุทธรูปเพียงองค์เดียว กำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20–21 ตัวอย่างเช่น เจดีย์วัดมรกต เจดีย์วัดแร้ง เจดีย์วัดเถลไถล เป็นต้น สันนิษฐานว่า เจดีย์รูปแบบนี้พัฒนามาจากเจดีย์รูปแบบแรก โดยเป็นการปรับรูปแบบให้เข้ากับคติพุทธเถรวาทมากขึ้น และนอกจากนี้ยังพบเจดีย์รูปแบบนี้อยู่ในกรุงศรีอยุธยาหลายแห่ง

- **ช่วงที่ 3**เจดีย์ทรงระฆังคว่ำอยู่ในผังกลม มีมาลัยเถา 3 ชั้น เจดีย์ลักษณะนี้รับอิทธิพลพุทธเถรวาทลังกาที่มาจากกรุงศรีอยุธยา กำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20–21 ตัวอย่างเช่น เจดีย์วัดขุมนมสงฆ์ เจดีย์วัดกุฎีสงฆ์ เป็นต้น สันนิษฐานว่า เจดีย์รูปแบบนี้เป็นการรับคติลังกาที่ได้มาจากอยุธยา โดยเฉพาะเจดีย์ระฆังคว่ำมีมาลัยเถา 3 ชั้นซึ่งเป็นที่นิยมในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20–21 อยากรู้จักเจดีย์วัดขุมนมสงฆ์ และเจดีย์วัดกุฎีสงฆ์ในสุพรรณบุรีจะมีลักษณะเฉพาะคือมีฐานบัวซ้อนกันถึง 3 ชั้น ในขณะที่เจดีย์ทรงระฆังคว่ำในอยุธยาจะมีฐานบัวเพียง 1 ชั้น

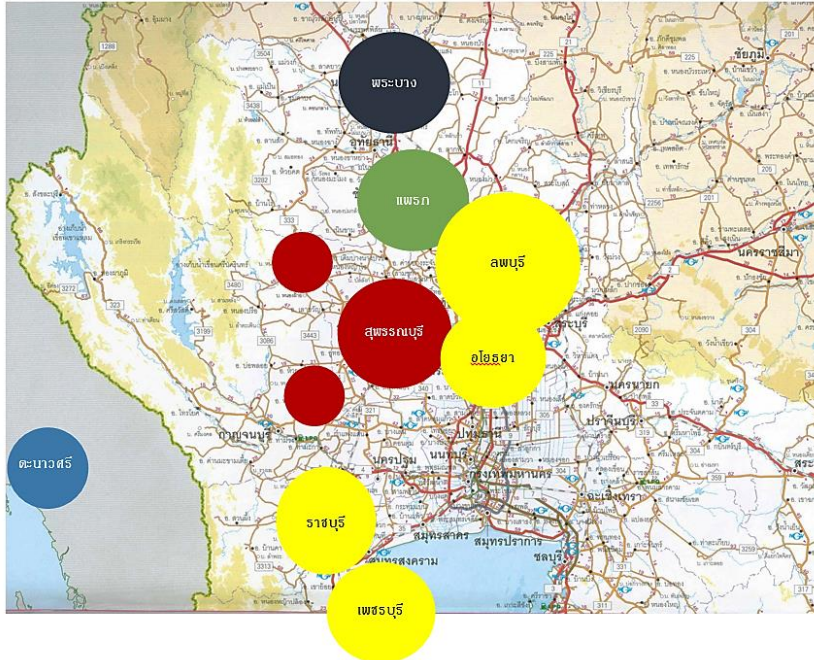
ผู้วิจัยพบว่า เจดีย์แปดเหลี่ยมในเมืองสุพรรณบุรีมีความเก่าแก่กว่ารูปแบบเจดีย์ที่พบในพระนครศรีอยุธยาจริง แต่ทว่าก็มีลักษณะสืบเนื่องกัน โดยพบเจดีย์รูปแบบแรกในพระนครศรีอยุธยาด้วย เช่น โบราณสถานวัดมณฑปและวัดสังฆปัต และพบเจดีย์รูปแบบที่ 2 ในวัดจวงกลมและวัดพระงาม เป็นต้น

บทสรุป

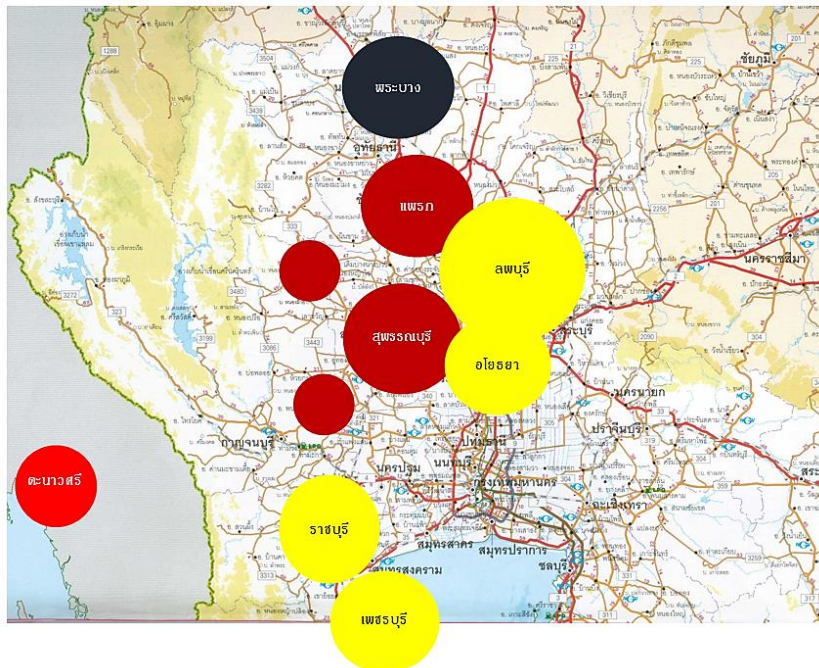
สุพรรณภูมิเป็นรัฐที่กำเนิดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 จากการเป็นชุมชนทางการค้า แหล่งของป่า แหล่งเพาะปลูก และแหล่งผลิตภาชนะดินเผาบริเวณลุ่มน้ำท่าจีนโดยเป็นพื้นที่ที่เคยถูกทำประโยชน์มาก่อน เอื้อให้ผู้นมาใหม่สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้สะดวก รัฐแห่งนี้เติบโตในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ดังปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง และความเจริญขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 จากการปรากฏตัวของสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าหรือขุนหลวงพองั่วและเจ้านครอินทร์ ซึ่งต่อมาได้ขยายอำนาจเศรษฐกิจการเมืองไปปกครองยังกรุงศรีอยุธยา

รัฐสุพรรณภูมิมีรูปแบบศิลปกรรมเฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบเจดีย์ มีลักษณะสำคัญคือมีส่วนเรือนประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ในผัง 8 เหลี่ยม ต่อมาได้วิวัฒนาการกลายเป็นเจดีย์ที่เน้นองค์

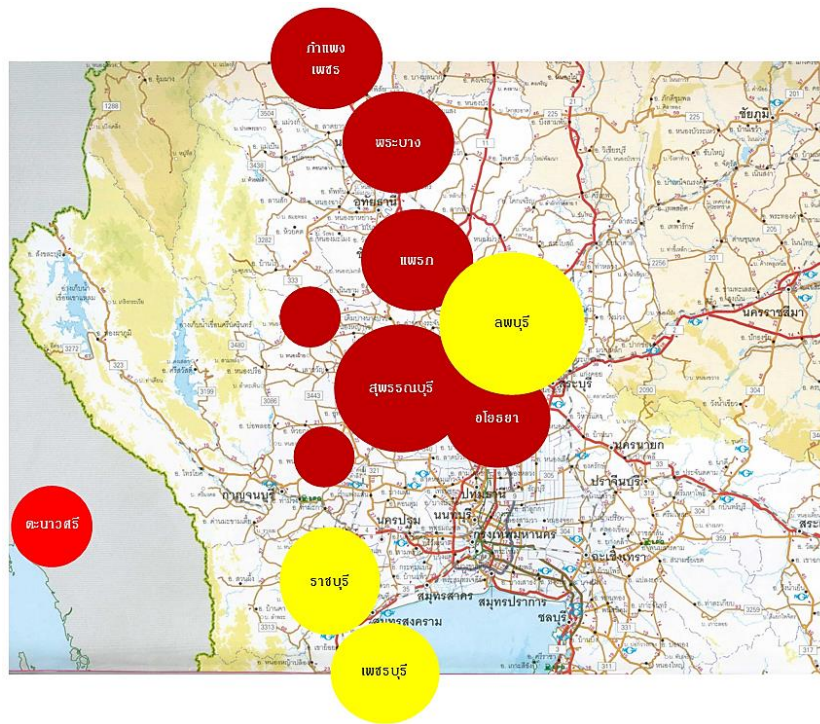
ระฆังตั้งอยู่ฐาน 8 เหลี่ยม ซึ่งเราก็คพบเจดีย์ลักษณะนี้ในพระนครศรีอยุธยาสอดรับกับพงศาวดารที่ว่า กษัตริย์ราชวงศ์สุพรรณภูมิได้ไปปกครองกรุงศรีอยุธยาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19-21

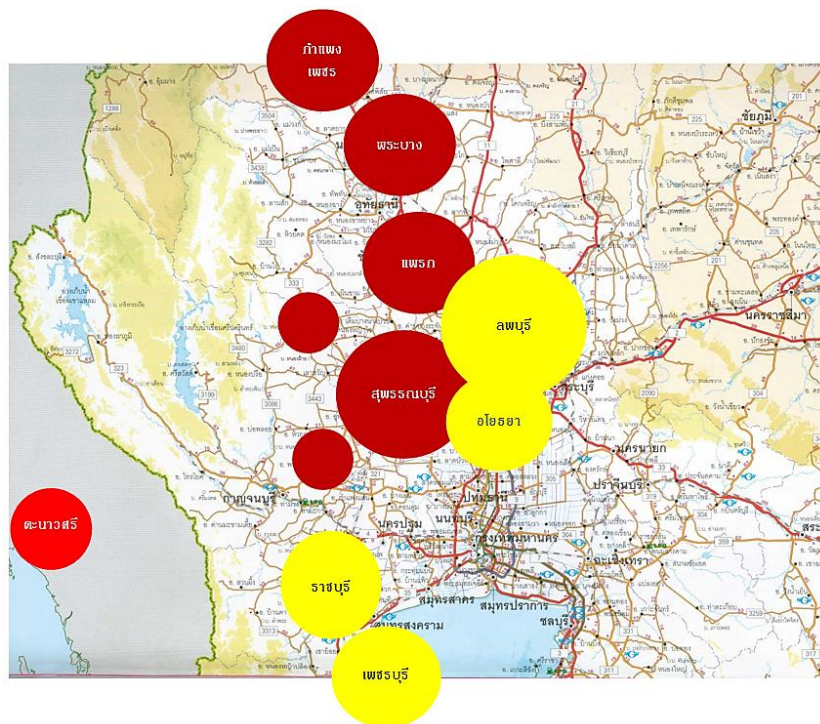
ภาพที่ 1 แสดงอาณาเขตรัฐสุพรรณภูมิช่วงก่อนรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าหรือก่อน พ.ศ. 1801-1898

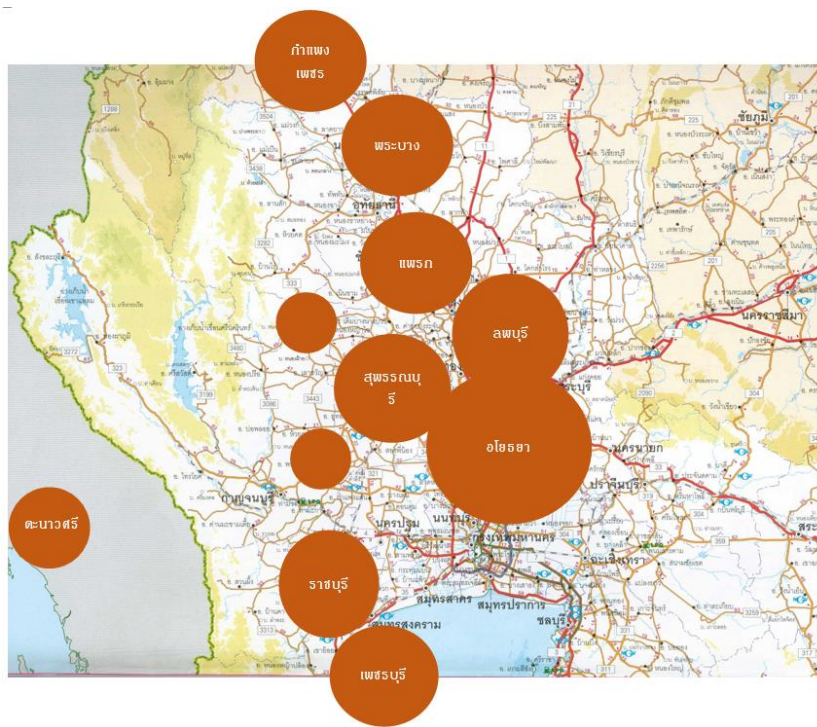
ภาพที่ 2 แสดงอาณาเขตรัฐสุพรรณภูมิช่วงที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าครองเมืองสุพรรณบุรี พ.ศ. 1898 - 1912

ภาพที่ 3 แสดงอาณาเขตรัฐสุพรรณภูมิช่วงที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าครองกรุงศรีอยุธยา และพระบิดา/พระญาติเจ้านครอินทร์ครองเมืองสุพรรณบุรี พ.ศ. 1913 – 1931

ภาพที่ 4 แสดงอาณาเขตรัฐสุพรรณภูมิในช่วงที่เจ้านครอินทร์ขยายอำนาจรัฐสุพรรณภูมิ พ.ศ. 1931 – 1952

ภาพที่ 5 แสดงอาณาเขตเมื่อรัฐสุพรรณภูมิและรัฐละโว้ กลายเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา
หลัง พ.ศ. 1952

บรรณานุกรม

- จิตร ภูมิศักดิ์. (2526). **สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
ไม้งาม.
- เทิม มีเต็ม. (2525). **คำจารึกที่แผ่นทองจังกโศ พระพุทธรูปคอรระขังพระธาตุนครปฐม**. งานเกี่ยวกับ
จารึก. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. (2559, 29 มิ.ย.). **สัมภาษณ์**. สำนักหอสมุดแห่งชาติ
- น. ณ ปากน้ำ. (2526, เม.ย.-ก.ค.). **ศิลปมหายานแห่งอาณาจักรสุพรรณภูมิ, วารสารเมืองโบราณ**. ปีที่
9 ฉบับที่ 2 : 37-45.
- บุญเลิศ เสนานนท์ (29 มิ.ย. 2559). **สัมภาษณ์**. สำนักหอสมุดแห่งชาติ
- ประทีป เพ็งตะโก (20 พ.ค. 2559). **สัมภาษณ์**. สำนักศิลปากรที่ 2 กรมศิลปากร
- ประเสริฐ ณ นคร. (2530). **จารึกลานทองวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณบุรี, เอกสารประกอบการ
สัมมนา เรื่อง สุพรรณบุรี : ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม**. เอกสารถ่ายสำเนา.
- ปรีวัชร จันท. (2546). **เจิ้งเหอ แม่ทัพขันที้ ซ้ำปองง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

- พระราชพงศาวดาร กรมศิลปากร. (มปป.). **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จพระ
พระปรมาธิบดีชิโนรส (เล่ม 1- 3) จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกโดยคณะสงฆ์วัดพระเชตุพน. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.**
- _____. (มปป.). **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฉบับหลวงประเสริฐ
คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา**
- _____. (2071). **ชินกาลมาลี (พระรัตนปัญญา). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.**
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2542). **เมืองสุพรรณภูมิ, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง จากทวารวดีถึง
สุพรรณภูมิ : หลักฐานและข้อมูลใหม่ทางโบราณคดี. เอกสารถ่ายสำเนา.**
- วรรณวิภา สุนด์ตา. (2548). **ชัยวัฒน์ที่ 7 มหาราชวงศ์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์มติชน.**
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มติชน.**
- _____. (2555). **เจดีย์พระพุทธรูป ฮูปแต้ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มิวเซียม
เพรส.**
- _____. (2556). **ศิลปะล้านนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.**
- ศรีศักร วัลลภโกตม (2526, เม.ย.-ก.ค.). **เนินทางพระ : พุทธสถานมหายานที่สามชุกวารสารเมือง
โบราณ. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 : 46-52.**
- _____. (2526, เม.ย.-ก.ค.). **แคว้นสุพรรณภูมิวารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 : 4-12.**
- สันติ เล็กสุขุม. (2535). **เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.**
- _____. (2542). **ศิลปะอยุธยา: งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.**
- _____. (2549). **ศิลปะสุโขทัย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.**
- _____. (2547). **ศิลปะภาคเหนือ: ทริภุญชัย-ล้านนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.**
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2502). **ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์. พระนคร : โรง
พิมพ์รุ่งเรืองพิมพ์.**
- สำนักศิลปากรที่ 2 สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. (2558). **ผลการ
ดำเนินงานทางโบราณคดี กำแพงเมืองโบราณสุพรรณบุรี วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
สุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด**
- สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (2551). **โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(เล่ม 1-2). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.**
- สำนักศิลปากรที่ 3 กรมศิลปากร. (2558). **พระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. นนทบุรี: บริษัท ไทภูมิ พับลิชชิ่ง จำกัด**

- _____. (2558). **จิตรกรรมและศิลปวัตถุในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**.
นนทบุรี: บริษัท ไทภูมิ พับลิชชิ่ง จำกัด
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. (2548). **ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: บริษัท
อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี (20 พ.ศ. 2559). **สัมภาษณ์**. สำนักศิลปากรที่ 2 กรมศิลปากร